

Peter Štih, *I conti di Gorizia e l'Istria nel Medioevo*, Collana degli Atti 36, Rovigno: Centro di ricerche storiche, Rovigno / Unione Italiana, Fiume / Università popolare di Trieste, 2013., 285 str.

Istarsku je medievistiku u posljednje vrijeme obogatilo novo izdanje iz serije Collana degli Atti koje izdaje Centar za povijesna istraživanja Rovinj – Centro di ricerche storiche Rovigno. Riječ je o studiji iz pera renomiranoga povjesničara i dugogodišnjega profesora srednjovjekovne povijesti i pomoćnih povijesnih znanosti pri Filozofskom fakultetu u Ljubljani Petra Štiha. U svojoj se najnovijoj monografiji *Gorički grofovi i Istra u srednjem vijeku (I conti di Gorizia e l'Istria nel Medioevo)* vratio temi na kojoj je 1993. stekao titulu doktora znanosti (*Goriški grofje ter njihovi ministeriali in militi v Istri in na Kranjskem*, Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1994., ²1997.). Kako je početak XXI. stoljeća za povijest Goričkih grofova označio dva jubileja (2000. je godine prošlo 500 godina od smrti Leonarda, zadnjega pripadnika plemićke loze, a 2001. je godina označila tisuću godina od prve pojave obitelji u povijesnim vrelima), Štih je tekst ažurirao novim dostignućima historiografije i objavio ga na talijanskom jeziku. Tako je krug čitatelja uvelike proširen, ne samo zbog jezika na kojem je knjiga objavljena, nego i zbog činjenice što je preko službenih mrežnih stranica rovinjskoga Centra za povijesna istraživanja – Centro di ricerche storiche djelo besplatno dostupno svima internetskom vezom.¹ U žarištu je knjige uloga Goričkih grofova te razvoj njihovih posjeda u Istri. Posebna je pažnja posvećena obiteljima iz redova nižega plemstva koje su bile u službi Goričkih i koje su živjele na njihovim imanjima na istarskom poluotoku, tzv. ministerijalima.

Nakon kratkoga predgovora (11-14) monografiju otvara poglavlje „I conti di Gorizia“ (15-51), koje kroz tri potpoglavlja donosi osnovne informacije o počecima, razvoju posjeda i moći te konačnom padu ove važne europske plemićke obitelji. „La famiglia e i sui inizi“ (15-20) prvi je podnaslov koji, osim što rasvjetljava najraniju povijest Meginarđinovića, bavarskoga plemstva iz čije će loze poteći Gorički grofovi, prikazuje kako je obitelj stekla svoje najvažnije posjede i političke funkcije. Naime, Gorica je pripadala obitelji Spanheim, no nakon što je Henrik IV. Spanheim (u izvorima se javlja i kao *Henricus de Gurizia*) umro bez muških potomaka 1122.,

1 www.crsrv.org/pdf/collana_degli_atti/Conti_Gorizia_Peter_Stih.pdf (zadnji pristup 1. IX. 2014.).

posjed su naslijedila djeca njegove sestre Diemute koja je bila udana za Meginarda III. Iz toga braka rodit će se Majnard I., kojega historiografija naziva prvim Goričkim grofom, iako se u izvorima s tom titulom javlja tek 1147., kada je već bio pokojnik. Međutim, Majnard I. je i prvi pripadnik obitelji koji se u vrelima javlja kao advokat (upravitelj posjeda) akvilejskoga patrijarha. To je funkcija preko koje će Gorički grofovi prisvojiti mnoge posjede, posebice u Istri. Na istim su stranicama i obiteljska stabla Goričkih grofova, počevši od Meginarda I. (u izvorima se javlja do 1011.) sve do Leonarda Goričkog († 1500.), a opisano je i grananje dinastije na Majnardovu (tirolsku) i Albertovu (istarsku) lozu. Posebno potpoglavlje, „Le basi del loro potere: *dominium comitum Goriciae*“ (20-42), opisuje glavne izvore novčane i političke moći Goričkih grofova, kontrolu i carinska prava nad alpskim prometnicama i putovima koji su povezivali Italiju i Njemačku. Vlast nad tim prostranim teritorijem ostvarili su i ženidbenom politikom. Naime, nakon smrti tirolskoga grofa Alberta III. 1253. i Gebharda od Hirschberga 1263., Goričkim je grofovima pripao cijeli teritorij Tirola jer je Majnard III. Gorički bio oženjen za Adelaidu, kćer Alberta III. Tako će se obitelj od 1256. kititi titulom *comites Goricie et Tirolensis*. Štih ipak ističe da je najvažniji položaj Goričkih grofova i dalje bio onaj nasljednih advokata akvilejskoga patrijarha. Osim brojnih posjeda, preko te su službe dobili i titulu generalnih kapetana Akvilejskoga patrijarhata, koja im je davala vrhovnu svjetovnu vlast nad Furlanijom ako bi Stolica sv. Hermagore bila prazna. Međutim, priželjkivani status knezova Carstva dobili su tek 1365. od cara Karla IV., kada je utjecaj plemićke loze bio u strmom padu. Stoga autor konstatira da je Goričkim grofovima nedostajala titula kada su imali moć, a kada su na je kraju dobili, moć im je bila znatno manja i u stalnom opadanju. Podrobno su opisane i akvizicije važnih posjeda poput Latisane, trgovačkoga središta u Furlaniji, Rašpora, koji će spajati istarska i kraška vlastelinstva Goričkih i u mletačkim izvorima XIV. stoljeća biti nazivan ključem cijele Istre (*clavis totius Histriae*), te posjeda u Kranjskoj i Koruškoj. Osim spomenute kontrole prometnica, pravo kovanja novca i održavanja tjednoga sajma u Gorici donosili su bitne prihode Goričkim grofovima. Posljednje potpoglavlje, „Il ruolo politico dei conti di Gorizia nella regione compressa tra le Alpi e l’Adriatico“ (42-51), ocrtava politiku Goričkih u velikoj regiji od rijeke Brente do hrvatske granice na Kupi i od Pustriške doline do Kvarnera, koju je obitelj kontrolirala na vrhuncu svoje

moći. Ratovanje protiv akvilejskih patrijarha Štih naziva „obiteljskom tradicijom“ Goričkih te opisuje razne epizode u kojima su ti grofovi ustajali protiv svojih seniora kako bi stekli nove posjede i/ili prava. Početkom XIII. stoljeća ta će se plemićka obitelj sve više vezati uz Carstvo. Majnard IV. će tako 1286., kao nagradu za pomoć caru Rudolfu I. u ratu protiv češkoga kralja Otokara II., dobiti Koruško vojvodstvo. Najistaknutiji član, Henrik II. († 23. IV. 1323.), nosio je titulu generalnoga kapetana Akvilejske patrijaršije u Furlaniji te carskoga namjesnika u Trevisu i Padovi, a njegovom smrću obitelj je zapala u razdoblje krize iz koje se više nikada nije izvukla. Tada počinje postupno smanjenje teritorija Goričkih, posebice u korist Habsburgovaca koji će, između ostaloga, naslijediti i sve njihove obiteljske posjede u Istri (osim Rašpora koji je diobom posjeda iz 1342. kao kraški posjed pripao Majnardu VI.).

Drugo poglavlje, „Lo sviluppo territoriale dei possedimenti dei conti di Gorizia in Istria e la formazione della Contea d'Istria come provincia (*Land*)“ (53-92) također je podijeljeno u tri podcjeline, a bavi se genezom i razvojem posjeda Goričkih grofova u Istri. Autor ističe važnost privilegija Alberta III. iz 1365. istarskom plemstvu (kao i onom u Grofoviji Marki i Metliki), koji će kasnije potvrđivati i Habsburgovci. Ta su prava, posebice ono na vlastiti plemićki sud (*Schrannengericht*), osnovica za političko-pravno uređenje Istarske grofovije kao provincije (*Land*). Tako su, konačnim padom svjetovne vlasti akvilejskoga patrijarha 1421., nastale dvije Istre: ona priobalna pod vrhovnom vlašću Republike Sv. Marka, i unutarinja, sastavljena od bivših posjeda Goričkih grofova, habsburška Istra. Također je istaknuta razlika između Pazinske knežije, termina koji se prvi put javlja 1379. u njemačkoj formi *Grafschaft ze Mitterburg* i označava samo izravno carske posjede u unutrašnjoj Istri sa središtem u Pazinu, i Grofovije Istre (Istarske grofovije), koja podrazumijeva kompletan teritorij u Istri pod vrhovnom vlašću Habsburgovaca (uz Pazinsku knežiju, koja čini tri četvrtine ukupnoga teritorija Grofovije, to su još feudalni posjedi ostalih plemića, Pićanske biskupije i Samostana sv. Petra u Šumi). Prvo potpoglavlje, „La genesi dei conti di Gorizia in Istria“ (55-66), detaljno prikazuje početke političke vlasti Goričkih grofova u Istri, koju su ostvarili kao advokati porečkih biskupa i u feud dobili kaštel u Pazinu s obližnjim mjestima. Štih objašnjava dva načina na koje je obitelj prisvajala nove teritorije u Istri. Mogli su jednostavno prisvojiti teritorij koji bi im patrijarh prepustio kao

feudalni posjed (primjer bi bilo Završje) ili su vlasništvo nad zemljom stekli preko svojih ministerijala (što oprimjeruje način na koji su preuzeli Lupoglav). Sljedeća podcjelina „La crescente importanza della nobiltà e il privilegio del conte Alberto III. di Gorizia del 1365“ (66-79) rasvjetljava veze između Goričkih grofova i njihovih ministerijala te rastuću ulogu tih nižih plemićkih obitelji koje su, preko privilegija Alberta III., održale upravno-teritorijalnu posebnost Grofovije Istre kroz prva stoljeća habsburške vlasti. Detaljno su analizirana sva pitanja koja uređuje ovaj važan povijesni izvor: sudske ovlasti, vojne obaveze te feudalna i nasljedna prava istarskoga plemstva. Drugi dio monografije zatvara podnaslov „Il passaggio sotto gli Asburgo e la graduale integrazione della Contea d'Istria nell'ambito della Carniola“ (79-92). Riječ je o novim tezama prema kojima su Habsburgovci postupno počeli integrirati Grofovije Istru te Marku i Metliku u upravni sustav Kranjske. Preko uključenja istarskih posjeda u Pokrajinsku komoru Kranjske do selidbe pičanskoga biskupa u Ljubljano, koji nakon 1420. postaje vikar akvilejskoga patrijarha na habsburškom dijelu patrijaršije, *Contea d'Istria* postala je „priključena gospoštija“ (*angereihten Herrschaften*) Kranjske. S druge strane, istarske su plemićke obitelji zadržale svoj pokrajinski sud u Pazinu sve do sredine XVI. stoljeća, kada jurisdikciju preuzima sud u Ljubljani, a 1593. po prvi su put zajedno potvrđeni privilegiji istarskoga i kranjskoga plemstva, što označava kraj simbolične samostalnosti Istarske grofovije.

Monografija se nastavlja kratkim poglavljem „L'amministrazione del dominio dei conti di Gorizia in Istria“ (93-107) o upravnim organima Goričkih grofova u Istri. Osim što donosi kratak pregled službi na dvoru Goričkih grofova, autor detaljno opisuje ovlasti kapetana (*capitaneus*, *Hauptmann*), kojih je na cijelom području pod vlasti Goričkih bilo više, a kapetan u Pazinu, kao zamjenik samoga grofa, bio je zadužen za upravu posjeda Goričkih grofova u Istri. Potpoglavlje „Il capitano“ (94-100) sadrži i popis svih poznatih kapetana u Grofoviji Gorici, u Lienzu, Pazinu i Metliki. Zadnji podnaslov, „Il *vicecomes* e gli altri funzionari di rango inferiore“ (101-107) donosi pregled i objašnjenje ostalih službi (*officialis*, *amptman*, *generalis gastaldio*, *capitaneus castri Piemontis*), a posebna je pažnja posvećena funkciji *vicecomesa*. Dok je tradicionalna historiografija smatrala da se radi o prethodniku kapetana, Štih ovdje dokazuje da ta funkcija označava niže rangiranoga službenika koji će uvođenjem institucije kapetana samo izgubiti

zvučnu titulu.

Četvrti dio knjige posvećen je vezi Goričkih grofova i Trsta („I conti di Gorizia e Trieste fino alla sottomissione di quest’ultima città agli Asburgo nel 1382“, 109-125). Riječ je o radu koji je Peter Štih iznio 2007. na znanstvenom simpoziju *Medioevo a Trieste: Istituzioni, arte, società nel '300* i koji je potom objavljen u zborniku radova (Paolo Cammarosano (ur.), *Medioevo a Trieste: istituzioni, arte, società nel Trecento: atti del convegno, Trieste, 22-24 novembre 2007*, I libri di Viella, 91, Roma: Viella, 2009, 81-98). Članak se lijepo uklapa u tematske okvire monografije prikazujući važnu ulogu koju su Gorički grofovi i akvilejski patrijarsi igrali u očuvanju neovisnosti Trsta od Venecije. Gorički su, naime, zajedno sa svojim najvažnijim ministerialima grofovima Devinskim, kontrolirali gradsko zaleđe i tako spašavali grad od potencijalnih oskudica hrane zbog pomorskih blokada *Serenissime*. Henrik II. spominje se kao podestat Trsta krajem XIII. i početkom XIV. stoljeća, kada je obitelj na vrhuncu moći, no nakon njegove smrti počinje slabiti utjecaj Goričkih na daljnji razvoj grada, koji će 1382. doći pod vlast Habsburgovaca.

Posljednje je poglavlje napisano u obliku kataloga i gotovo je u potpunosti preuzeto iz prvoga izdanja autorove doktorske disertacije. Naslovljeno „Catalogo delle famiglie ministeriali e dei castelli dei conti di Gorizia in Istria“, ono donosi pregled posjeda Goričkih grofova u Istri, detaljno opisujući kako su do njih došli i koju su ulogu pri tome imali njihovi ministeriali. Obradeni su redom Barban (127-130), Rakalj (131-132), Kršan (133-135), Kožljak (136-141), Devin (142-160), Grdoselo (160-162), Lupoglav (163-169), Momjan (170-180), Završje (181-184), Pazin (184-196), Rašpor (197-202) i Sovinjak (203-206). Nadovezujući se na stariju historiografiju, poglavito na radove Camilla de Franceschija, autor na temelju arhivskih istraživanja donosi brojne nove podatke o istarskim plemićkim obiteljima i posjedima Goričkih grofova. Osim što nudi pravo bogatstvo informacija koje uvelike unaprjeđuju lokalnu povijest istarskih krajeva, pažljivo konstruirana obiteljska stabla plemića Devina, Grdosela, Lupoglava, Momjana, Pazina i Rašpora čine ovaj dio knjige izvrsnim priručnikom za istraživače istarskoga srednjovjekovlja.

Djelo je bogato opremljeno dodacima. U samom tekstu, osim rodoslovnih podataka, nalazimo fotografije kaštela u Gorici (31) i Pazinu (83, 98), kartu koja pokazuje posjede Albertove i Majnardove grane početkom XIV.

stoljeća (38), kartu koja posebno ocrtava prostor Grofovije Istre i Pazinske knežije (63) te vedute Kožljaka (139), Lupoglava (164) i Pazina (188) preuzete iz djela Ivana Vajkarda Valvasora *Topografija Kranjske. Skicirana knjiga 1678-1679*. Kritički aparat sadrži popis kratica (207-209), popis neobjavljenih i objavljenih izvora (210-216), bibliografiju (217-230), popis toponima na talijanskom, slovenskom i hrvatskom jeziku (231-233), popis ilustracija (234-236) te dvadeset i tri slikovna priloga u boji (237-254), među kojima su i fotografije povijesnih vrela, obiteljski grb Goričkih grofova i slike ostataka srednjovjekovnih kaštela u Istri. Sažeci (255-270) su dostupni na čak četiri jezika – slovenskom, hrvatskom, njemačkom i engleskom – a knjigu zatvara indeks osobnih imena i lokaliteta (271-285).

Ukupno uzevši, najnovija monografija Petra Štiha o Goričkim grofovima i srednjovjekovnoj Istri vrlo je vrijedno historiografsko djelo. Detaljan znanstveni aparat, brojni konzultirani izvori i literatura uz jednostavan i pitak jezični izričaj (što je zasluga i prevoditeljice Neve Makuc) čine ovo djelo jednako korisno profesionalnim i amaterskim proučavateljima istarske prošlosti te, naravno, studentima. Kako je Štihova studija o Goričkim grofovima sada dostupna na slovenskom, talijanskom i njemačkom jeziku (*Studien zur Geschichte der Grafen von Görz: Die Ministerialen und Milites der Grafen von Görz in Istrien und Krain*, Wien-München: Oldenbourg, 1996.), možemo se još jedino nadati hrvatskom izdanju koje bi bilo od izvanredne koristi studentima povijesti na brojnim hrvatskim sveučilištima.²

Josip Banić

Rino Cigui, *Verteneglio e il suo territorio in epoca veneziana (XIII – XVIII secolo)* – Brtonigla i okolica u mletačko doba (od 13. do 18. stoljeća),

Umago [i. e.] Verteneglio: Comune di Verteneglio – Umag [i. e.] Brtonigla: Općina Brtonigla, 2013., 145 str.

Općina je Brtonigla uz financijsku potporu Regije Veneto 2013. izdala dvojezičnu monografiju o Brtonigli istaknutoga istarskog povjesničara iz Brtonigle Rina Ciguija. Za prve je stranice knjige autor odabrao stihove Indra

² Studij se povijesti nudi na sveučilištima u Puli, Rijeci, Zadru, Splitu, Osijeku te na Filozofskom fakultetu, Hrvatskim studijima i na Hrvatskom katoličkom sveučilištu u Zagrebu.